

ordninger og offentlig service samt en økonomisk politik byggende på fuld beskæftigelse og vækst. Dette projekt, som havde tilhængere også blandt en række borgerlige politikere, var motiveret i ønsket om at undgå en tilbagevenden til den politiske, økonomiske og sociale uro, der havde plaget de europæiske samfund i mellemkrigstiden. Uenighederne mellem de politiske fløje opstod, når man nærmere skulle definere statens rolle i udviklingen.

Hvis man betragter socialpolitikken, var der her sket et skred i forhold til 1930'ernes diskussioner. Statens

ansvar for den enkelte borgers velfærd gik nu betydeligt videre end blot at skabe et vist mål af økonomisk basistryghed for de svageste grupper i samfundet. Alle borgere i samfundet skulle nu løftes op på et alment acceptabelt niveau. Efter krigen voksede den tanke frem, at socialpolitikken ikke kun skulle 'reparere' sociale ulykker, men også forebygge at de i det hele taget opstod. 1950'ernes og 1960'ernes socialdemokratiske velfærdsdiskussioner gik desuden ud fra tanken om et socialt medborgerskab, der indebar ydelser til alle borgere i samfundet

MIDDELKLASSEN

Siden 1800-tallet var der sket betydelige forandringer i erhvervsmønstrene i Danmark. I første omgang som en vandring fra land til by. Industrialiseringen i de større byer tiltrak omkring århundredskiftet arbejdskraft fra landområderne, og en lønarbejderklasse opstod. Den næste store forandring var fremvæksten af en middelklasse i 1950'erne og 1960'erne. Tabellen viser, at andelen af funktionærer og tjenestemænd steg kraftigt i perioden frem til 1975. Forklaringen er, at velfærdsstatens offentlige sektor blev udbygget kraftigt i denne periode. Det samlede antal offentligt ansatte steg fra 330.000 i 1960 til 650.000 i 1972.

Tabel 1: Procentvis fordeling af personer i arbejdsstyrken fordelt efter erhverv 1950-1975

	Selvstændige	Medhjælpende hustruer	Funktionærer og tjenestemænd	Arbejdere	Tilsammen
1950	22,8	6,7	22,5	48,0	100
1955	21,1	6,7	24,6	47,6	100
1960	21,4	2,3	28,0	48,3	100
1965	18,5	3,7	32,0	45,8	100
1970	14,9	4,2	36,5	44,4	100
1975	13,0	4,4	42,3	40,3	100

Kilde: Svend Aage Hansen & Ingrid Henriksen: *Dansk Social Historie, Bd. 7, Velfærdsstaten 1940-1978* (1980) s. 201

Fremvæksten af en middelklasse spillede en stor rolle for velfærdsstatens gennembrud i 1960'erne. Specielt for Socialdemokratiet blev det vigtigt at få inddraget middelklassen i velfærdsprojektet gennem universelle sociale ydelser af høj standard.

Efter besættelsen var der et stort behov for nye og mere moderne boliger. Her ses boligblokke i udkanten af Odense i 1950'erne. I forgrunden ses resterne af det gamle landbrugssamfunds mere primitive boligformer. De tre børn nærmest 'kigger ind i fremtiden'.

uden vurdering af trang og værdighed – også kaldet universelle ydelser. Hvis alle sociale grupper var med i projektet, kunne man således styrke den sociale sammenhængskraft i samfundet og desuden sikre en bred opbakning til velfærdsstaten, ikke mindst i den voksende middelklasse.

Gennembruddet for det velfærdsstatslige program blev vedtagelsen af folkepensionen i 1956, hvorefter alle danske borgere over 67 år var sikret et mindstebeløb uafhængig af økonomiske forhold. Beløbet var ikke særlig stort, men havde stor principiel betydning for velfærdsstatens udvikling fremover.

Der var tale om en socialpolitisk revolution, da alle borgere var ind-

draget i ordningen, men med henblik på finansieringsmodellen var der på den anden side tale om en kontinuitet helt tilbage til den første aldersforsørgelseslov fra 1891, der ligeledes var finansieret over skatten. Bag loven om folkepension stod en socialdemokratisk regering støttet af de radikale, men de borgerlige partier Venstre og Konservative valgte også at stemme for loven. Den konservative politiker Poul Møller gav i 1975 sin vurdering af folkepensionens betydning:

"... principielt var der ikke mere mulighed for at føre krig for eller imod velfærdsstaten. Den var nu gennemført. Venstre og Det konservative Folkeparti måtte nu finde et alternativ inden for

velfærdsideologiens rammer, som gav et for skatteborgerne billigere resultat end den socialistiske velfærdsstat.”

De borgerlige partiers tilslutning lagde grunden til den massive udvidelse af velfærdsstaten under den økonomiske højkonjunktur, der satte ind i 1958 og varede til oliekrisen i 1973.

Men folkepensionens vedtagelse resulterede i en kraftig samfundsdebat i årene umiddelbart efter 1956. Selve begrebet velfærdsstat var nyt i dansk politik, og en lang række politikere, økonomer, journalister og forfattere førte i aviser og debatbøger indlæg for og imod begrebet. På forsvarernes side stod Socialdemokratiet med deres ide om velfærdsstaten som en tredje vej mellem kapitalisme og socialisme. Den socialdemokratiske velfærdsstat var et projekt, hvor social-, arbejdsmarkeds-, uddannelses- og kulturpolitik blev tænkt sammen til en demokratisk frigørelses- og tryghedsstrategi.

Modsat blev det fra en økonomisk-liberal side hævdet, at velfærdsstatens lighedsideal undergravede det frie initiativ og den økonomiske drivkraft i samfundet. Fra en borgerlig-moralsk side hævdedes det, at velfærdsstaten placerede individet i et afhængighedsforhold til staten. De omfattende ydelser ville demoralisere befolkningen og i virkeligheden resultere i en formynderstat.

Fra religiøs side fremførte en række præster, at velfærdsstaten truede med at erstatte Gud og undergrave den kristne velgørenhed, idet den erstattede nådes- og barmhjertighedsprincippet med retsprincippet.

1960'ernes økonomiske højkonjunktur fik imidlertid kritikken til at forstumme i en periode.

Det socialdemokratiske projekt havde en udstrakt legitimitet i dette årti, hvor befolkningen fik bedre boliger, bil, fjernsyn, køleskabe og andre forbrugsgoder.

Tabel 2: Forbruget af udvalgte varer og tjenesteydelser 1945-2000

	1945	1960	1970	1980	1990	2000
	- antal pr. person -					
Personbiler	0,01	0,09	0,22	0,27	0,31	0,35
Bogudlån	3,5	4,5	11,1	22,7	22,3	18,7
Teaterbilletter	...	...	0,15	0,29	0,45	0,44
Biografbilletter	11,6	9,6	4,9	3,0	1,9	2,0
Fjernsynslicenser	...	0,08	0,27	0,36	0,38	0,42
Aviser	...	0,35	0,36	0,37	0,35	0,28
Spiritus (liter)	1,9	1,5	2,9	3,8	3,2	2,7
Vin (liter)	2,0	3,1	5,9	14,0	21,3	30,9
Øl (liter)	51,1	71,6	108,3	131,8	127,4	104,7
Cigaretter	287	1090	1316	1371	1310	1322

Kilde: 50-års oversigten, Danmarks Statistik 2001 *Sikre
Censur*

Troen på, at den økonomiske vækst automatisk ville føre til mere velfærd og større lighed i samfundet, betød en massiv udbygning af de offentlige sociale udgifter. Folkepensionsbeløb og dagpengebeløbene blev markant forhøjet, og der blev taget tilløb til en offentlig sygesikring, der endelig blev indført i 1970.

I 1961 blev der vedtaget en ny lov om offentlig forsorg, der endeligt afskaffede fattighjælp og dermed de sidste rester af fattighjælpens retsvirkninger. Indtil da kunne man stadig fratage folk stemmeret, fx ved stærk alkoholisme, men den nye forsorgslov fastslog det princip, at modtagelse af sociale ydelser ikke måtte medføre tab af andre borgerlige rettigheder.

Velfærdsstatens store ekspansionsperiode blev afsluttet med bistandsloven fra 1976, der sigtede mod at skabe en så normal tilværelse som muligt for sociale klienter i de laveste samfundslag.

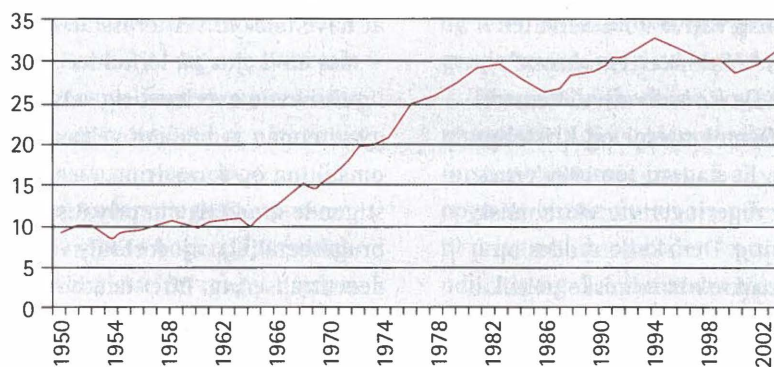
Velfærdsstatens krise

Hvis 1960'erne var velfærdsstatens guldalder, så var 1970'erne karakteriseret ved en regulær legitimitetskrise for det socialdemokratiske velfærdsprojekt, der blev kritiseret fra begge sider af Socialdemokratiet – og sågar langt ind i partiets egne rækker. Baggrunden var i høj grad den økonomiske krise, der satte ind efter oliekrisen i 1973. Efter et årti med stort set fuld beskæftigelse begyndte arbejdsløsheden at stige, samtidig med at de store sociale reformer fik det sociale udgiftsniveau til at stige markant.

Fra nyliberal side blev den offentlige udgiftspolitik og velfærdsstatens institutioner i stigende grad opfattet som hæmmende for den økonomiske vækst. I stedet for at fokusere på nedbringelse af arbejdsløsheden ville de nyliberale nedbringe den offentlige sektor og begrænse inflationen (prisstigningerne).

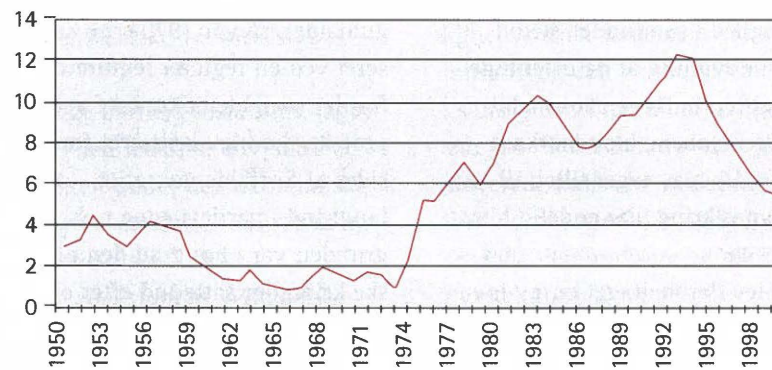
Fra venstrefløjen gik kritikken af velfærdsstaten ud på, at de socialde-

Figur 1: Sociale udgifter 1950-2003 i % af bruttonationalproduktet

Kilde: Statistisk Tiårsoversigt, div. årg.

Figur 2: Arbejdsløshed 1950-2000 i % af arbejdsstyrken

Kilde: 50-års oversigten, Danmarks Statistik 2001

mokratiske lighedsmålsætninger endnu ikke var blevet indfriet. Troen på at den økonomiske vækst automatisk ville skabe mere velfærd begyndte at svinde ind – også blandt socialdemokrater.

De socialdemokratiske regeringer i slutningen af 1970'erne forsøgte imidlertid stadig med traditionelle politiske midler at bringe arbejdsløsheden ned. Det lykkedes ikke og statsminister Anker Jørgensen måtte i september 1982 overdrage statens ror til de borgerlige partier.

Den konservative Poul Schlüter dannede nu "firkloverregeringen", bestående af De Konservative, Venstre, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti. Et slagord for 1980'ernes borgerlige regeringer var økonomisk genopretning. Der skulle ryddes op efter den usikre økonomiske politik i 1970'erne. Den offentlige sektor skulle slankes og skatterne skulle reduceres for at stimulere det private initiativ. De borgerlige regeringer fik bremsset væk-

sten i de sociale udgifter, men nogen 'tilbagerulning' af velfærdsstaten var der ikke tale om. Danskerne var nemlig overvejende tilfredse med den skattefinansierede sociale velfærdsstat.

De borgerlige regeringer fik heller ikke nedbragt arbejdsløsheden, der var oppe på godt 12%, da socialdemokraten Poul Nyrup Rasmussen trådte til som statsminister i 1993.

I slutningen af 1980'erne skete der imidlertid en ændring i debatten om velfærdsstaten. Efter at man i flere år at have talt om velfærdsstatens krise – som en 'kolos på lerbødder', der muligvis havde overlevet sig selv – begyndte man at tale om velfærdsstatens omstilling og forandring. Der blev i stigende grad talt om privatisering, brugerbetaling, frit forbrugsvalg og decentralisering. Efter den borgerlige genopretning af økonomien blev både politikere og eksperter optaget af på ny at diskutere velfærdsstatens grundlag – ganske som der i sidste halvdel